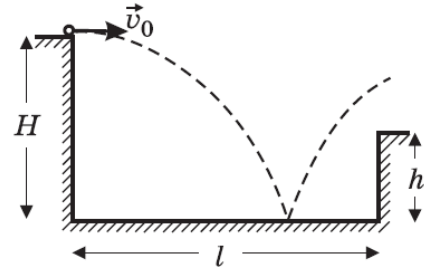

59. ročník Fyzikálnej olympiády
v školskom roku 2017/2018
Kategória D – domáce kolo
Text úloh

1. Vízszintes hajítás a gödör felett

A fiú egy labdát próbált átdobni egy betongödör felett. A gödör szélessége l , a fiú oldalán a gödör falának magassága H , az átellenben levő oldal magassága pedig h . A labdát vízszintes irányban v_0 sebességgel hajtja el (lásd a D-1 ábrát).

D-1 ábra

- a) Sorolják fel a hajítás összes lehetséges változatát, ahol a labda átér a betongödör átellenben levő vízszintes oldalára, ha a labda a betongödör aljától legfeljebb egyszer pattanhat el! Tételezzék fel, hogy a labda ütközése a betongödör aljával tökéletesen rugalmas ütközés! Vázolják az egyes lehetőségeket ábra segítségével!

- b) Határozzák meg a legkisebb szükséges v_0 sebességet az egyes lehetőségekhez!

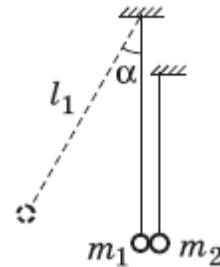
A labdára ható légellenállás elhanyagolhatóan kicsi.

A feladatot oldják meg általánosan, majd a következő értékekre: $H = 90$ cm, $h = 50$ cm, $l = 6,0$ m, $g = 9,8$ m $\cdot$ s $^{-2}$!

2. Az ingák rugalmas ütközése

Két kis golyót egy-egy fonálra függesztettünk fel. Amikor a golyók nyugalomban vannak, érintkeznek egymással, a középpontjuk azonos magasságban van, a fonalak pedig függőlegesek (D-2 ábra).

A bal golyó fonáljának hossza l_1 , a jobb golyó fonáljának hossza pedig l_2 . A két golyó tömegének aránya $n = m_2/m_1$. A bal golyót kitérítjük, hogy a megfeszített fonál a függőlegessel $\alpha_0 \leq 90^\circ$ szöget zárjon, majd nulla kezdeti sebességgel elengedjük.

D-2 ábra

- a) Határozzák meg a golyó v_0 sebességét közvetlenül az ütközés előtt!

- b) Az ütközés után a golyókat tartó bal ill. jobb fonál és a függőleges által zárt szög maximális értéke α_1 ill. α_2 . Határozzák meg ezeket szögeket, valamint a golyók sebességét közvetlenül az ütközés után!

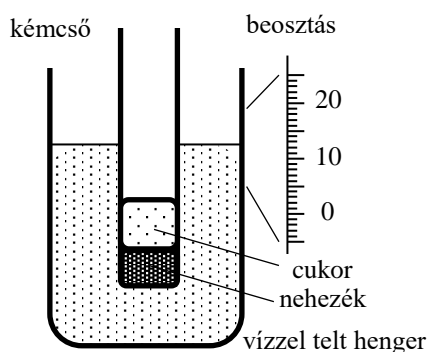
- c) Mekkora $\alpha_0 = \alpha_{0m}$ értéknél fog a jobboldali golyót tartó fonál (a maximális kitérésénél) vízszintes helyzetbe kerülni?

A feladatot oldják meg általánosan, majd a következő értékekre: $l_1 = 30$ cm, $l_2 = 25$ cm, $g = 9,8$ m $\cdot$ s $^{-2}$, $\alpha_0 = 60^\circ$ és az n arány három értékére $n_1 = 0,60$, $n_2 = 1,0$, $n_3 = 1,5$!

A fonalokról tételezzék fel, hogy nagyon könnyűek és nem nyújthatók! A golyók ütközéséről tételezzék fel, hogy tökéletesen rugalmas ütközés!

3. Hidrosztatikus mérleg

A tanulók azzal az ötlettel álltak elő, hogyan lehetne a teába szánt kis mennyiségű cukor tömegét megmérni hidrosztatikus mérleggel (D-3 ábra). Egy S_1 belsőkeresztmetszetű vízzel telt hengerbe egy vékonyfalú L hosszúságú, S_2 keresztmetszetű és m_1 tömegű kémcsövet merítettek. A kémcsőbe egy S_2 keresztmetszetű vékony műanyagfóliába csomagolt ólomhengert helyeztek, így a kémcső függőleges helyzetben úszott a vízben.

D-3 ábra

- Határozzák meg, mekkora y_1 távolságban volt a nehezzel megterhelt kémcső súlypontja a kémcső aljától!
- Határozzák meg az ólomhenger $h_{\min}$ legkisebb magasságát, amelynél az üres (cukrot nem tartalmazó) kémcső függőlegesen úszott a vízben!

A tanulók, a tömeg meghatározásához, milliméteres beosztású skálát ragasztottak a vizes henger falára, a skála segítségével figyelték meg a víz szintjének változását a hengerben. Miután az ólomnehezzel ellátott üres kémcsövet a vízbe helyezték, feltöltötték a hengert annyi vízzel, hogy a szabad vízfelület a skála 0 jelzésével legyen egy szinten. Ekkor a kémcsőbe cukrot kezdtek szórni, a víz szintje a hengerben pedig emelkedni kezdett.

- Határozzák meg mekkora x értékkel emelkedett meg a víz szintje a hengerben, ha a kémcsőbe szórt cukor tömege m_2 volt!

A feladatot oldják meg általánosan, majd a következő értékekre: $L = 15$ cm, $m_1 = 4,5$ g, $S_1 = 3,1$ cm², $S_2 = 1,0$ cm², a víz sűrűsége $\rho_1 = 1,0$ g · cm⁻³, az ólom sűrűsége $\rho_2 = 11,3$ g · cm⁻³, $m_2 = 10$ g! A kémcső falának vastagsága elhanyagolhatóan kicsi, és a kémcső nem ér a henger aljához. A teljesen üres kémcső súlypontja a kémcső hosszának felén van.

4. A test sűrűségének mérése – kísérleti feladat

Egy test sűrűségét különböző eljárásokkal határozhatjuk meg. Ha a test szabályos alakú, és meg tudjuk határozni a térfogatát a méreteiből, elegendő egy megfelelő hossz mérő a méretek meghatározásához, valamint egy mérleg a test tömegének meghatározásához.

- Határozzák meg egy alumínium-, réz- illetve acéldrót sűrűségét! A méréshez l (közelítőleg 0,5 m) hosszúságú és d (közelítőleg 1 – 2 mm) átmérőjű drótot használjanak – a méreteket más, megfelelő módon is meg lehet választani. Javasoljanak olyan mérési eljárást, amely segítségével a drótok l hosszát, d átmérőjét és m tömegét a lehető legpontosabban meg tudják mérni, majd végezzék el a méréseket!
- Szabálytalan alakú testek térfogatát meg tudjuk határozni, ha mérőhengerben levő folyadékba merítjük a testet, és meghatározzuk az általa kiszorított folyadék térfogatát. A méréshez ugyanolyan drótokat használjanak, mint az a) részben! Tekerjék össze külön-külön a drótokat (csévéljék fel), és megfelelő mérőhengert használva külön-külön mérjék meg a drótok V térfogatát! Határozzák meg a megmért térfogatok és tömegek értékéből az egyes drótok sűrűségét!
- A sűrűséget két súlymérésből is meg tudjuk határozni. A b) feladatban összetekert drótokat használják! A méréshez kétkarú laboratóriumi mérleget használjanak! A drótot vékony fonál segítségével akasszák fel a mérleg serpenyőének felfüggesztésére úgy, hogy a

drótgombolyag nagyjából 5 cm-vel a serpenyő felett legyen. Mérjék meg a drótgombolyag m tömegét! Készítsenek egy tartóhidat, amely egy vízzel teli főzőpoharat fog tartani a mérleg serpenyője felett úgy, hogy a drótgombolyag elmerüljön a főzőpohárban levő vízben (a főzőpohár ne érintkezzen a serpenyővel)! Mérjék meg a drótgombolyag tömegét, miközben a víz felhajtó ereje hat rá (a drótgombolyag m' látszólagos tömegét mérik)! Határozzák meg a drótok sűrűségét a mért m és m' tömegekből, valamint a víz sűrűségének ismert értékéből! *Megjegyzés: ezt a mérést erőmérővel is el lehet végezni. Ekkor először a levegőn mérünk, majd megismételjük a mérést, miközben a drótgombolyagot vízbe merítjük.*

- d) Amennyiben digitális serpenyős mérlegünk van, és a testet nem lehet a mérleg serpenyőjének a felfüggesztésére akasztani, egy másik módszert használhatunk. Szükség lesz egy henger alakú egyenes nyílású edényre. Ha az edényt színültig töltik vízzel, majd lefedik egy üveglappal (ez a legmegfelelőbb), az edényben pontosan megadott mennyiségű víz lesz (a vízben nem szabad, hogy buborékok legyenek). Helyezzék a vízzel teli edényt a mérlegre és mérjék meg a vízzel teli edény m_1 tömegét! Helyezzék a drótgombolyagot a vízzel teli edénybe, majd újból fedjék le az üveglappal (vigyázva, hogy most se legyenek buborékok a vízben) – az edény faláról szárítsák le a vízcseppeket itatóssal! Mérjék meg vizet és drótgombolyagot tartalmazó edény m_2 tömegét! A második mérés előtt mérjék meg a száraz drótgombolyag m tömegét is! Határozzák meg a mért m , m_1 , m_2 tömegekből, valamint a víz sűrűségének ismert értékéből a drótok sűrűségét!

Írják jól áttekinthető közös táblázatba az összes mérési eredményt! Hasonlítsák össze az eltérő mérési eljárásokkal kapott eredményeket: pl. a V térfogat méretből meghatározott értékeket a mérőhenger vagy mérleggel meghatározott értékekkel! Hasonlítsák össze a sűrűségek különböző eljárásokkal meghatározott értékeit és vessék össze a táblázati értékekkel! Értékeljék ki a mérési módszerek pontosságát!

Minden mérést többször ismétljenek meg, és a mért értékekből határozzák meg az átlagértékeket!

Tegyenek javaslatot, hogy melyik módszert ajánlanák egy nagyjából 5 cm-es kő sűrűségének megméréséhez! Mérjék meg több, a természetben gyakran előforduló ásvány (kvarc, gránit, mészkő, homokkő) sűrűségét az ajánlott módszerrel!

A mérésekhez jó szórakozást kívánunk! :-)

---

59. ročník Fyzikálnej olympiády – Úlohy domáceho kola kategórie D

Autori návrhov úloh:

Spracovanie návrhov úloh a riešení:

Recenzia a úprava úloh a riešení:

Preklad textu do maďarského jazyka:

Redakcia:

Vydal:

Lubomír Konrád 1, 2, Ivo Čáp 3, 4

Ivo Čáp, Lubomír Konrád

Daniel Klivanec, Lubomír Mucha

Aba Teleki

Ivo Čáp

Slovenská komisia fyzikálnej olympiády

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava 2017